

Sociale samenhang in de buurt:

Burenhulp overschat

Leefbaarheid en sociale samenhang in wijken en buurten is een 'hot item' onder de Wmo.

De achterliggende gedachte is dat wijken en buurten fungeren als sociale gemeenschappen. Omdat de buurt een sociaal vangnet biedt voor de meer kwetsbare bewoners hoeven deze minder vaak een beroep te doen op professionele hulp. Daardoor kunnen mensen langer zelfstandig blijven wonen én neemt de druk op voorzieningen af. De vraag is echter: werkt dat ook zo? In hoeverre zijn deze beleidsaannames empirisch gestaafd?

TEKST MAAIKE DAUTZENBERG

› Wat is dat: sociale samenhang?

Hoewel de term 'sociale samenhang' makkelijk in de mond wordt genomen en haast standaardonderdeel is geworden van het beleidsvocabulaire, is vaak niet duidelijk waar in concrete zin op wordt gedoeld. Dit komt omdat het een abstract en bovendien multidimensioneel begrip is, waar al jaren veel over wordt geschreven en waarvan talloze definities van in omloop zijn. Eén van de meest geciteerde en naar ons idee – vanwege de compactheid – bruikbare definities van sociale samenhang is: *'De mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving.'*

Als het gaat om sociale samenhang in buurten en wijken gaat het in de kern altijd om drie zaken: bewoners die zich betrokken voelen bij hun medebewoners, zich kunnen identificeren met anderen die in de wijk of buurt wonen,

en dezelfde waarden en gedragsregels onderschrijven als hun medebewoners.

Uit deze, maar ook uit andere, omschrijvingen komt naar voren dat sociale samenhang minimaal drie componenten kent: een normatieve component, een belevingscomponent en een gedragscomponent.

De *normatieve component* heeft betrekking op gedeelde normen, waarden en gedragsregels. Op wijkniveau gaat het dan bijvoorbeeld over het eens zijn over het schoonhouden van de wijk en opvattingen over bijvoorbeeld het voorkomen van overlast.

De *belevingscomponent* van sociale samenhang verwijst naar een gevoel: ervaren bewoners betrokkenheid bij elkaar en een verbondenheid met de buurt? Dit aspect verwijst ook naar het gevoel (voldoende) mensen te kennen in de buurt om op terug te vallen.

De *gedragscomponent* gaat over het concrete gedrag waaruit de betrokkenheid bij elkaar blijkt, bijvoorbeeld elkaar groeten, belangstelling tonen, samen iets organiseren of elkaar met klusjes helpen.

Behalve multidimensioneel, is sociale samenhang een graduëel begrip. Er zijn namelijk nogal wat variaties mogelijk in de intensiteit van sociaal contact. De straatladders in Rotterdam en de contactladders zoals die van het Verwey-Jonker Instituut zijn op dat principe gebaseerd. Daarin wordt een onderscheid gemaakt naar onverschilligheid of geen contact, »

› tot groeten en ontmoeten, samen dingen doen, afspraken maken over de buurt en hulprelaties. Het impliciete uitgangspunt hierbij is dat contacten een hiërarchische lijn doorlopen. Hoe intensiever het contact, hoe hoger bewoners de sport op de contactladder beklimmen. Voorzichtigheid is geboden daar waar beleidsmakers de aanname hanteren dat het één automatisch leidt tot het andere, ook wel de 'contacthypothese' genoemd. Contact en elkaar kennen zijn namelijk wel noodzakelijke voorwaarden, maar geen garantie voor het ontstaan van meer nabije contacten zoals onderlinge hulp.

Sociale samenhang concreet maken

Gezien de multidimensionaliteit en de vele connotaties die het begrip sociale samenhang heeft, is het niet verwonderlijk dat er een Babylonische spraakverwarring ontstaat als niet wordt geëxpliciteerd waar men het nu eigenlijk over heeft. Dé sociale samenhang bestaat namelijk niet. Voor de uitvoerders van beleid bepleiten wij daarom een pragmatische aanpak waarbij een onderscheid wordt gemaakt naar vier aspecten:

1. Contact en ontmoeting: groeten, elkaar spreken en een praatje maken.
2. Sociaal netwerk: samen iets onderne-

men (bijvoorbeeld sporten) of bij elkaar op bezoek gaan.

3. Hulprelaties: dit kan praktische hulp zijn (klussen en boodschappen), emotionele steun (belangstelling en medeleven) of adviserende hulp (waar iets te vinden is in de buurt of stad).

4. Samen iets doen in, of voor de buurt: actief zijn in buurtplatforms, een vrijwilligersclub of vereniging, of het organiseren van ontmoetingsactiviteiten zoals een straatfeest.

Het advies voor de beleids- en uitvoeringspraktijk is eerst goed te bepalen welke aspecten van sociale samenhang belangrijk zijn voor het realiseren van lokale beleidsdoelstellingen. En vervolgens prioriteiten te stellen op basis van een analyse van de belangrijkste kwesties die spelen in een specifieke wijk of buurt. Speelt er een hoge verhuismobiliteit, dan dragen activiteiten gericht op groet- en ontmoetcontacten bij aan sociale samenhang. Wonen er veel ouderen in een wijk, dan zijn hulprelaties en 'een oogje in het zeil houden' vooral belangrijk.

Hooggespannen verwachtingen

Zoals we aangaven, is de impliciete beleidsaanname achter het eerste prestatieveld van de Wmo, dat buurten en wijken in essentie sociale gemeenschappen zijn. Verondersteld wordt dat mensen die in ruimtelijke zin dicht bij elkaar wonen, automatisch iets met elkaar 'krijgen' – en dat ook graag willen. Empirisch onderzoek, onder andere van het Sociaal Cultureel Planbureau, laat echter een genuanceerder beeld zien. De meeste Nederlanders stellen een goed contact met de burens op prijs, maar de feitelijke sociale banden met medebewoners zijn meestal zwak. Dat geldt evenzeer geldt voor de stad als voor het platteland. Bewoners kiezen een omgang met elkaar die getypeerd is als 'vriendelijkheid op afstand' of een 'afstandelijke betrokkenheid'.

Waar sprake is van burenhulp, gaat het primair om eenvoudige en vooral wederzijdse dienstverlening, bijvoorbeeld elkaars huisdieren of planten verzorgen tijdens vakanties. Ook hechten bewoners waarde aan latente hulp: de wetenschap dat men in geval van nood een beroep op de burens kan doen. Hoewel iedereen dit zal herkennen, vergeten beleidsmakers wel eens dat dit tegelijkertijd meestal ook het maximaal haalbare is – de uitzonderingen daargelaten. Structurele hulp en zorg wordt »

Wmo in de buurt

Maike Dautzenberg is onderzoeksleider binnen het door VWS gesubsidieerde meerjarenproject 'Wmo in de buurt'. Tussen 2006 en 2009 zijn negen pilots 'leefbaarheid en sociale samenhang' uitgevoerd en geëvalueerd. In 2010 loopt een vervolgonderzoek en worden bijeenkomsten georganiseerd voor gemeenten en professionals gericht op uitwisseling en kennisdeling.

• In het kader van 'Wmo in de buurt' zijn 6 onderzoeksrapportages en 2 handreikingen verschenen met praktische tips en adviezen voor de praktijk.

• Meer informatie: - Maike Dautzenberg
(mdautzenberg@dsp-groep.nl of 020-6257537)
- Carla Kolner
(ckolner@dsp-groep.nl of 020-6257537)
- www.wmoindebuurt.nl

- hoofdzakelijk binnen de familie of door heel goede vrienden gegeven. Slechts zes procent van de mantelzorgers verleent hulp of zorg aan een buurman of buurvrouw. De verwachtingen ten aanzien van het eerste prestatieveld zijn soms dan ook wat hooggespannen.

Mensen met beperkingen in de buurt

In het kader van de Wmo krijgt de ondersteuning van mensen met beperkingen veel aandacht. Van buurten (lees: buurtgenoten) en wijken wordt verwacht dat zij een sociaal vangnet gaan vormen. Onderzoek naar de vermaatschappelijking van de zorg laat echter keer op keer zien dat wonen in dezelfde wijk niet automatisch leidt tot contact tussen bewoners met een beperking en hun omwonenden. Dat contact is meestal minimaal – al zouden sommigen van hen dat best anders willen. Dit komt mede voort uit het feit dat de woonbegeleiders van deze mensen primair gericht zijn op de individuele cliënt. Het sociale netwerk van hun cliënten is van ondergeschikt belang en het versterken daarvan wordt niet als een taak van zorgprofessionals gezien. Er wordt daarom wel geconcludeerd dat, wil de Wmo uitwerken zoals bedoeld, niet zozeer de cliënt, maar vooral zorgverleners en woonbegeleiders moeten vermaatschappelijken. Voor de opleidingen wordt een verschuiving in het paradigma bepleit. Zorgverleners zullen een actievare bijdragen moeten leveren aan het versterken van de sociale (steun-)structuren rondom hun cliënten en niet meer alleen gericht moeten zijn op individuele zorg pur sang. Uiteraard kan daarin samengewerkt worden met woningcorporaties, de welzijnssector en het wijkgerichte werken.

Vrijwilligers in plaats van burenen

Wat kan er dan wel gedaan worden om sociale samenhang en onderlinge hulprelaties te bevorderen, zodanig dat op termijn wellicht de druk op voorzieningen afneemt? In ieder geval is gerichte actie nodig. Alle negatieve geluiden over individualisering ten spijt, de bereidheid van Nederlanders om elkaar te helpen blijft onverminderd hoog, zo blijkt steeds opnieuw uit onderzoek. Het is dus vooral zaak het te organiseren en mensen op de juiste manier aan te spreken. Te denken valt aan projecten als vriendendiensten, buddyzorgprojecten, vrijwillige terminale zorg of klus- en boodschappendiensten. Ook Locale Economische Transactiesystemen (LETS), waarin diensten worden uitgeruild, zijn goede voorbeelden. Onderzoek heeft laten zien dat deze aanpakken werken en iets opleveren voor de gevers en ontvangers. Dat geldt het sterkst als er sprake is van wederkerigheid, zoals bij de LETS, maar ook als de hulpbieders er voldoening uit halen. Het gaat er dus met andere woorden om het stimuleren en ondersteunen van allerlei vormen van 'georganiseerde wederkerigheid'. Het gaat dus niet meer om burenhulp, maar om vrijwilligers die anderen helpen vanuit altruïsme, idealisme of andere motieven. Het is wel zo praktisch als deze mensen 'in de buurt wonen', in de zin van: niet te ver weg. Maar ze hoeven niet burenen of straatgenoten te zijn. Enige afstand beschermt de privacy van de hulpontvanger en maakt het voor de hulpgever makkelijker grenzen te stellen aan de hulp, omdat hij of zij de hulpvrager niet steeds tegenkomt.

Ontmythologisering

Concluderend stellen wij dat ten aanzien van het eerste prestatieveld van de Wmo, en vooral over sociale samenhang, nostalgische beelden heersen en beleidsaannames worden gehanteerd die slechts deels stroken met de weerbarstige realiteit. Enige ontmythologisering en op zijn tijd een empirische 'reality check' zijn daarom nodig. Dan blijven er nog altijd voldoende interessante kansen over om eigentijdse vormen van onderlinge hulp te stimuleren – al is dat dan niet altijd door de burenen.

DR. MAAIKE DAUTZENBERG WERKT ALS SENIOR ONDERZOEKER/ADVISEUR BIJ DSP-GROEP, EEN ONAFHANKELIJK ONDERZOEKS- EN ADVIESBUREAU IN AMSTERDAM.